

A SZOCIALISTA MEZŐGAZDASÁG MEGTEREMTÉSE HEVES MEGYÉBEN

DR. NAGY JÓZSEF

Az átszervezés szükségessége és megvalósítása

Az ellenforradalom felszámolása után a párt és a kormány fő feladatának tartotta a munkás-paraszt szövetség megszilárdítását. Az ellenforradalom által létrehozott zűrzavaros eszmei és politikai helyzetben a legfontosabb az ellenforradalom előtt elkövetett hibák kijavítása, a demokratikus állapotok visszaállítása, a bizalom légkörének megteremtése volt falun és városon egyaránt. Az MSZMP Központi Bizottsága és a forradalmi munkás-paraszt kormány ekkor sem titkolta, hogy „fő feladatának tekinti a mezőgazdaság szocialista átalakítását, s hogy a szövetkezetek létrehozásához minden támogatást megad”. [1] 1957 elején azonban a szövetkezeti mozgalom nagyarányú kiterjesztésének sem a politikai, sem a gazdasági feltételei nem voltak meg. A kormány így jelentős támogatást nyújtott a kisárutermelő parasztságnak is, kedvező értékesítési és felvásárlási feltételeket teremtett, s ezzel előmozdította a mezőgazdaságban az egyéni kezdeményezést. Ez a politika a konszolidáció időszakában helyes és szükséges volt, ennek ellenére némi bizonytalanságot teremtett nemcsak a parasztság között, hanem a pártfunkcionáriusok és tanácsi dolgozók körében is. Azt a tényt, hogy 1956 után nem folyt intenzív szövetkezeti szervezés, sokan úgy értékelték, hogy a kormány csak elvileg proklamálja a szocialista mezőgazdaságot, gyakorlatban megelégszik alacsonyabb társulások létrehozásával. Kétségtelen, hogy a kisparashti kezdeményezésnek és termelési kedv fellendülésének ilyen okai is voltak.

Mindezeknek ellenére megállapíthatjuk azt is, hogy az ellenforradalmat túlélő szövetkezetek már 1957 elején lényegében minden hivatalos támogatás nélkül is vonzó hatást gyakoroltak a parasztság bizonyos rétegeire. 1957 első negyedében a feloszlott szövetkezetek egy része már újjáalakult, s a szövetkezeti mozgalom kis ingadozással minden szempontból megmaradt ezen a szinten 1959 elejéig: [2]

Termelőszövetkezetek mozgalmi adatai

Időpont	Szövetkezetek száma	Összes közös ter. kh.	Családok száma	Tagok száma
1956. IX. 30.	142	56 704	6377	7985
1956. XII. 31.	79	33 568	3423	4392
1957. III. 31.	105	34 419	3405	4309
1958. III. 31.	101	35 212	3748	4483

Amint az adatokból látható, az 1956 őszén feloszlott 63 szövetkezetből 1957 márciusáig 26 már újjáalakult és megkezdte működését. Nem tudunk teljesen világos képet alkotni arról, hogy hány család választotta újra a szövetkezeti utat ebben a zavaros időben, de kétségtelen tény, hogy ezeket senki nem kényszerítette a szövetkezetekbe, hanem azért léptek újra a közös gazdálkodás útjára, mert belátták, hogy egyéni érdekük is ezt a választást írja elő számukra. 1958 tavaszán a szövetkezeti földtulajdon már csaknem 2000 holddal haladta meg az 1956 decemberi szintet és a kilépések ellenére ezer fővel volt több a szövetkezeti tagok száma, mint 1956 decemberében.

Kétségtelen tény, hogy a termelőszövetkezetek 1956 előtt nem minden esetben gyakoroltak vonzó hatást az egyénileg dolgozó parasztságra. Ez volt a szövetkezeti mozgalom kialakulásának időszaka, amikor még csak az első lépéseket próbálgatták szövetkezeti gazdáink, s a fejlődés nem volt egyenes vonalú. Voltak olyan községek — főleg a hatvani járásban — ahol négy-öt család alkotott egy szövetkezetet, viszonylag nagy földterülettel, azonban sem elegendő gép, sem elegendő igaerő nem állt rendelkezésükre. Sok esetben éppen ezeknél hiba volt a munkafegyvellemmel is. Természetesen az ilyen szövetkezetek nem szolgáltak példaképekül a falu lakosságának.

Voltak azonban már ekkor is olyan községek, ahol a szövetkezeti gazdálkodás komoly eredményeket ért el és az egész falu lakossága előtt bebizonyította a szocialista nagyüzemi gazdaság fölényét. A mezőtárkányi szövetkezetek, a füzesabonyi Petőfi, a tiszánánai Lenin, a hatvani Lenin, az atkári Micsurin és más szövetkezetek tagsága jó munkával és magas teméseredményekkel mutatta meg, hogy mire képes a szövetkezeti gazdálkodás. Ezek a szövetkezetek kiállták az ellenforradalom viharát is, s leküzdve a nehézségeket, évről évre tovább fejlődtek. A termelőszövetkezetek az ellenforradalom után is a növénytermelésben állandó fölényben voltak az egyéni gazdálkodókkal szemben és mind kalászosokból, mind kapásnövényekből többet termeltek, mint a szétaprózott paraszti gazdaságok.

Főbb növények termésátlagá a szövetkezetekben és az egyéni gazdaságokban: [3]

Növényféléesség	1957		1958		Orsz. átl. q/kh
	tsz q/kh	egyéni q/kh	tsz q/kh	egyéni q/kh	
búza	10,7	8,1	8,7	6,9	7,2
rozs	8,4	6,7	6,3	5,7	5,7
őszi árpa	12,1	10,0	10,2	8,6	9,7
kukorica	13,3	13,1	12,7	12,0	12,5
burgonya	62,3	58,2	62,0	57,0	62,3
cukorrépa	137,9	117,9	124,6	107,7	109,7

Amint a táblázatból kitűnik, a szövetkezeti gazdaságok terméseredményei mindkét évben magasan felülmúlták az egyéni gazdaságok eredményeit, sőt az országos átlag fölött termeltek. Ezek az eredmények világosan bebizonyították a falvak lakói előtt, hogy a szocialista mezőgazdasági üzem termelékenyebb, a mezőgazdasági termékek nagyobb tömegét tudja előállítani. A szövetkezeti mozgalom tízéves fejlődése., valamint az ország gazdasági és politikai helyzete megteremtették az előfeltételét a szövetkezeti mozgalom nagyarányú kiterjesztésének.

A fejlődés első lépcsőfokát az 1958. évi 3.004-es számú kormányhatározat jelentette, mely nagyarányú állami támogatást biztosított a szövetkezeteknek az állóalapok növelése, az árutermelés fokozása, a beltérjesség fejlesztésének a céljaira. A határozat jelentős mértékben elősegítette, hogy a már működő termelőszövetkezetek gazdaságilag és szervezetileg megszilárduljanak. A határozat érvényessége azonban vonatkozott az újonnan alakuló szövetkezetekre is.

A termelőszövetkezeti mozgalom elvi kérdéseit az MSZMP Központi Bizottsága 1958. december 7-i ülése dolgozta ki. Az ülés megállapította: „a Központi Bizottság úgy látja, hogy a politikai és gazdasági helyzet lehetővé teszi a tsz-mozgalomnak az eddiginél gyorsabb fejlődését már az 1959-es év folyamán”. [4] Ezen határozat alapján a megyei pártbizottság már decemberben hozzákezdett a szervezéshez és megyei vezetőkből létrehozott egy 70 tagú tsz fejlesztési bizottságot, mely az egész megyében irányította a szervezési munkálatokat.

Az átszervezésnél az volt a fő cél, hogy a munkásosztály és parasztság szövetségét még jobban megszilárdítsák. Éppen ezért szívós agitációra volt szükség a parasztság és az egész ország érdekében. Ennek megvalósításához harcolni kellett a párton belül meglévő türelmetlenség ellen is. Egyesek jobbról, mások balról bíralták a párt politikáját, nem bíztak a parasztság politikai fejlődésében és vagy későbbi időre akarták halasztani a mezőgazdaság átszervezését, vagy az 50-es évek adminisztratív módszereit akarták feleleveníteni. Mások ugyancsak jóindulatú féltésből azt javasolták, hogy a szőlőterületeket hagyják ki az átszervezésből, mert szövetkezeti alapon a parasztság a szőlőket nem dolgozza meg, s ez a jövedelmező, munkaigényes kultúra pusztulására vezet.

A szervezési munka gyakorlati megvalósítása 1959. február 9-én vette kezdetét. [5] Pártfunkcionáriusok és tanácsi dolgozók, tanácstagok,

ipari munkások, értelmiségiek mentek a falvakba felvilágosító munkára, hogy az egyénileg gazdálkodó parasztokat meggyőzzék a szövetkezeti gazdálkodás előnyeiről. A szövetkezet megszervezését a szigorú önkéntesség alapján kellett megvalósítani, s idő kellett ahhoz, míg a kistulajdonosi érzélem valamennyire meghajolt az értelem érvei előtt.

Az egyénileg gazdálkodó parasztokat nem érte váratlanul a szocialista átszervezés megindítása. Egy évtizede ott élt tudatukban a szövetkezeti gazdálkodás gondolata, s a párt és a kormány mindig nyíltan hangoztatta a szocialista mezőgazdaság megteremtésére vonatkozó terveket. Értelmileg többségük tisztában is volt a nagyüzemi gazdálkodás előnyeivel, de érzelmileg mégis nehéz volt megbarátkozni a gondolattal. Érthető és nem lehet megütközni ezen a kistulajdonosi mentalitáson. Nem nagybirtokokról, még csak nem is kulákbirtokokról volt szó, hanem olyan kisparaszti gazdaságokról, amiket tulajdonosaik vagy ősök véres verejtékkel kapartak össze. Ez volt életük értelme, egzisztenciájuk alapja. Úgy érezték, ha elvesztik a földet, összeomlik az egész világ, mit addig felépítettek.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy az önkéntesség elve ellenére is a szövetkezeti tudat nagyon csekély volt a parasztságban. Beléptek a szövetkezetbe, mert úgy látták, hogy nincs más választás, de szívük még hosszú ideig megsiratta azt a földet, amelynek a jövedelme sok esetben nem állt arányban a ráfordított munkával. A népnevelők több ezres tömege már a kezdeti időben jelezte, hogy a parasztság nem vitatkozik a nagyüzem előnyéről, a vita kizárólag azon folyt, most hajtsák-e végre az átszervezést vagy későbbi időpontban. A politikai felvilágosító munka fő tartalma az volt, hogy a *most* szükségességéről győzzék meg a parasztságot. Főleg az első szövetkezeti tagok beszerzése ment nehezen. Mindenki várt a másokra, figyelte a szomszédokat vagy a hozzá hasonló vagyoni helyzetűeket. Ha néhány jól dolgozó kis- és középparaszt belépésével megtört a jég, akkor utána már a legtöbb községben gyorsan ment a szervezés, gyakran szinte fölöslegessé vált a nem falubeli szervezők munkája, mert a belépettek maguk szerveztek, agitáltak, igyekeztek a szövetkezet szempontjából jó munkaerőket beszervezni.

Tisztában voltak a belépési nyilatkozat aláírásának jelentőségével. Tudták, hogy jövőjük felől határoztak, s a továbbiakban már igyekeztek úgy alakítani sorsukat, hogy az valóban megfelelő legyen számukra. Megkönnyítette a döntést, s az új szövetkezetek létrejöttét az a körülmény, hogy a szervező bizottság kezdettől fogva komolyan vette a szövetkezeti demokráciát és általános irányelveken túlmenően nem szólt bele a kialakuló szövetkezetek életébe. A megalakuló szövetkezetek tagsága maga döntötte el, hogy ki legyen az elnök, kik legyenek a tisztségviselők, bevegék-e a falu zsírospasztyait a szövetkezetbe vagy nem. Kedvező volt a szervezés szempontjából az a döntés is, hogy az újonnan alakult szövetkezeteknél, mivel az őszi gabonát már elvetették, nem szorgalmazták a tavaszi kezdést, hanem az őszi terjedő időszakot meghagyták a szervezeti keretek kiépítésére. [6] Ez azért is indokolt volt,

mert a munkaszervezéssel kapcsolatos kérdéseket ugyancsak a szövetkezetek tagsága döntötte el.

A beszervezett parasztság zöme új szövetkezeteket hozott létre. A régebbi szövetkezetek tagsága nem mindig nézte jó szemmel az újonnan belépőket. Úgy tekintettek rájuk, mint akik kényszerből léptek a szövetkezeti útra és beültek a kész gazdaságba, amit az úttörők szorgalma már megteremtett. Nem értettek egyet azzal, hogy az újonnan belépő tagok a bevitt állatok és termény után térítést kapnak. [7] Előfordult, hogy a régi tagság nem akart azonos jogokat juttatni az új belépőknek. Sok súrlódásra adott okot a szegény- és középparasztok közötti különbség is. A szegényparasztok igazságtalannak tartották a földjáradék fizetését, a birtokos parasztok pedig keveselték a járadék összegét.

Ezek a problémák a szövetkezetek átszervezésével szükségszerűen vetődtek felszínre. Egy ilyen nagy jelentőségű társadalmi mozgásnál előtérbe kerülnek azok a kérdések, amelyek burkoltan eddig is ott éltek a társadalom tagjai között. Helyes politikai felvilágosító munka következtében ezek a nyugtalanító problémák csakhamar megszűntek. 1959 tavaszán az átszervezés nyomán 95 új szövetkezet jött létre, a szövetkezetek száma pedig 196-ra emelkedett, melyekben 32 948 tag 191 558 katasztrális hold földön gazdálkodott. [8] Az átszervezés eredményeként a megye összes területének 74%-a, szántóterületének pedig 61%-a a szocialista szektor birtokába került. A hevesi járás valamennyi községe termelőszövetkezeti község lett, s a megye 120 községe, ill. városa közül mindössze 27-ben nem jött ekkor még létre szövetkezet. [9] Jelentős eredményeket értek el a füzesabonyi és gyöngyösi járásban, Egerben és az egri járásban viszont még alig indult meg a szervezés.

A tavasszal kibontakozott szövetkezeti fejlődés támogatásához jelentős segítséget nyújtott az állam is. Mezőgazdasági és pénzügyi szakembereket küldtek a szövetkezetekbe, nagyarányú hitelek folyósítottak vetőmagvak és gazdasági felszerelések beszerzésére, gazdasági épületek építésére. 1959-ben a szövetkezetek 65 millió forint hosszúlejáratú hitelben részesültek.

A szövetkezeti földterület ilyen gyors és nagyarányú felfutása azt bizonyította, hogy a párt és a kormány helyesen választotta meg az időt a szervezés megindítására. Ezen sikerek alapján állapította meg az MSZMP Központi Bizottság 1959 októberi ülése: „érettnek tartja a helyzetet arra, hogy a tapasztalatok felhasználásával az új gazdasági évben is jelentős lépést tegyünk a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésében mind a szervezés, mind a megszilárdítás terén”. [10] Hasonló értelemben foglalt állást december elején az MSZMP VII. kongresszusa is.

Az 1959-ben elért sikerek és tapasztalatok alapján folytatódott tovább 1960 elején a szövetkezeti mozgalom szervezése és a szocialista mezőgazdaság megteremtése. A szervező munka eredményeként 1960 tavaszára a megye területének 98%-a a szocialista nagyüzemi gazdaságokhoz tartozott. [11] A fennmaradó két százalék jelentős részét a nem mezőgazdasági főfoglalkozásúak egy holdnál kisebb területű gazdaságai

alkották. Ez azt jelentette, hogy a megyében befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Az átszervezés érdekes tünete volt, hogy más megyéktől eltérően Heves megyében nem jöttek létre alacsonyabb típusú társulások, hanem azonnal termelőszövetkezeteket alakítottak.

A szocialista mezőgazdaság megteremtésével megszűnt a mezőgazdasági lakosság társadalmi rétegződése. Eltűntek azok a gazdasági tényezők, amelyek eddig megosztották a parasztságot. Az átszervezés időszakában dönteni kellett a kulákság helyzetéről is. Az anyagilag már meggyengült gazdag parasztság nem jelentett komoly tényezőt a falvak életében. A párt a falvak dolgozóira bízta a döntést, hogy egyénenként megvizsgálva határozzák el, kiket vesznek fel a gazdag parasztok közül a szövetkezetekbe. A szövetkezeti tagok döntése alapján a zsírospasztok többsége szövetkezeti tag lett és igyekezett beilleszkedni a közösség életébe.

Az átszervezés során komolyan vették a szervezőbizottságok a szövetkezeti demokrácia kérdését. A szövetkezeti tagság maga döntötte el, hogy ki kerüljön a szövetkezetek élére. Ők választották meg a tisztségviselőket, s ha nem feleltek meg a bizalomnak, ők váltották le. Azokban a szövetkezetekben, ahol a tagság magáénak érzi a gazdaságot, ez az elv valóban érvényesül. Ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy sok szövetkezet gyakorlatában a szövetkezeti demokrácia nem jut kellően érvényre, mert a tagok úgy érzik, hogy dolgozói, nem pedig gazdái a szövetkezeteknek.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése után a termelőszövetkezetek területi és mozgalmi adatai a következőképpen alakultak: [12]

Időpont	Szövetkezetek száma	Összes közös ter. kh.	Tagok száma	Családok száma
1960. XII. 31.	213	310 964	56 637	52 116
1961. XII. 31.	200	336 598	61 205	56 663
1962. XII. 31.	167	341 627	60 819	56 298
1963. XII. 31.	152	351 363	59 577	55 211
1964. XII. 31.	138	343 385	59 014	

Amint a számbeli adatokból kitűnik, az átszervezéstől 1964 végéig a szövetkezetek száma 75-tel csökkent. Ez a csökkenés azonban csupán azt jelenti, hogy 1959—60-ban egy községen belül is több szövetkezet jött létre, amelyek egy-két év múlva egyesültek egymással. Ma a városok és nagyobb községek kivételével legtöbb községben egy szövetkezet fogja össze a mezőgazdasági lakosságot. Ugyanakkor elgondolkoztató a szövetkezeti taglétszám alakulása. A szövetkezeti tagok száma 1961 végén érte el a maximumot, az utána következő 3 év alatt 2 ezer fővel csökkent. Feltételezhetően a tagságnak az a része ment iparba vagy más területre dolgozni, amely még erejének teljében volt.

A gépesítés némileg pótolja az emberi munkaerőben bekövetkezett veszteséget, komolyabb problémát jelent azonban az, hogy a meglévő

szövetkezeti tagság is döntően az idősebb korosztályokból tevődik össze. 1964-ben az 59 014 főnyi tsz-tagságból 17 769 ember nyugdíjas volt és csak 41 245 munkaképes. [13] Az 1960. évi népszámlálás adatai szerint a mezőgazdasági keresők 22⁰/₀-a 50—59 éves, 23⁰/₀-a pedig 60 éves vagy annál idősebb. [14] A mezőgazdaságban dolgozók 45⁰/₀-a tehát már csökkenő munkaerővel rendelkezik, ami problémát jelent a mezőgazdaság további fejlődését illetően.

A szövetkezetek szervezési, vagyoni és elosztási kérdései

Mint az előzőekben láttuk, a szövetkezetek demokratikus elvek alapján működnek. Egyre több olyan szövetkezetünk van, ahol ezek az elvek gyakorlatban is érvényesülnek. Az adott területen működő fölöttes pártszervek fő őrői a szövetkezeti demokráciának. Így történt meg, hogy az elmúlt években zárszámadás után nem egy szövetkezet tagsága leváltotta a régi vezetőséget és olyan személyeket választott, akik bírták a tagság bizalmát. A korábbi szövetkezeti szervezéssel ellentétben 1959—60-ban már az átszervezés munkájában érvényesültek a demokrácia elvei. „A gyakorlat helyesnek ítélte azt az elképzelést, hogy a mezőgazdaság átszervezését és megszilárdítását olyan elvek alapján kell végrehajtani, mely elv alapján megfelelően összhangban áll az állam, a szövetkezet és az egyén együttes érdeke.” „Ezért dolgozta ki a megyei pártbizottság az anyagi érdekelttség alkalmazásának széles skáláját és a szövetkezetekre bízta ennek alkalmazását és hasznosítását.” [15]

Az átszervezés Heves megyében nemcsak a szántóterületeket érintette, hanem az országos, sőt világhírnévnek örvendő szőlő-, gyümölcs-, szőlőoltvány- és zöldségtermő területeket is. Ezért a szövetkezeti gazdálkodás helyes megszervezése igen nagy feladatot jelentett a megyei vezető szervek és a szövetkezeti tagság számára. Az átszervezéssel egyidejűleg el kellett érni, hogy ne csökkenjen, hanem lehetőleg növekedjen a mezőgazdaság termelése. Biztosítani kellett a megye intenzív mezőgazdasági kultúráinak megóvását és továbbfejlesztését, meg kellett találni azokat a formákat, amelyek egyaránt megfelelnek a társadalom és az egyén érdekeinek.

A Heves megyei termelőszövetkezetek alapvető munkaszervezeti egysége a brigád. A brigádok a termelési feladattól és létszámtól függően munkacapatokra oszlanak. A munkát munkaegységrendszerben, a teljesítmény és a munkában eltöltött idő alapján díjazták. A mezőgazdaság teljes átszervezése előtt Heves megyében ez volt szinte az egyedüli munkaszervezési forma. A brigádmozgalom és munkaegység-részesedés azonban nem hat minden esetben ösztönzően a termelés növelésére. Csak a mennyiségi teljesítményt veszi alapul, a minőségi szempontokat nem. Így előfordulhat, hogy egy rosszul dolgozó brigád nagyobb területet művel meg mint egy jól dolgozó és nagyobb részesedéshez jut, bár a munka hatékonysága nem éri el a jól dolgozó brigádét.

A szocialista mezőgazdaság kialakítása után szükségessé vált, hogy az anyagi ösztönzés elvét fokozottabban érvényesítsék a szövetkezeti

termelésben. Már 1959-ben, 1960-ban kialakult az a módszer, hogy különösen a kevésbé gépesíthető kultúrákat a brigádokon belül munkacsoportokra és családokra osztották ki. [16] Így a tsz-tag munkája, annak hiányosságai és eredményei személy szerint kimutatható az adott területen, nemcsak a munka elvégzésekor, hanem a termés eredményeiben is.

Tanulmányunknak sem terjedelme, sem jellege nem alkalmas arra, hogy részletesen foglalkozzunk a szövetkezetben megtalálható anyagi ösztönzés szerteágazó formáival, főbb típusait azonban a következőkben lehetne összegezni: [17]

1. Munkaegység + prémium

- a) Munkaegység + terven felüli termés bizonyos százaléka
- b) Munkaegység + a bruttó termés bizonyos százaléka
- c) ezek kombinációi eredményességi alapon.

2. Százalékos művelés

- a) 33%-os harmados művelés (kukorica, burgonya stb.)
- b) 40%-os művelés (dohány, kertészet stb.)
- c) 45%-os művelés (pl. cukorrépa)
- d) e százalékarányok kombinációi.

3. Eredményességi premizálás az állattenyésztésben, kertészetben és szőlészetben alkalmazott különböző részesedési kombinációk.

Ezen ösztönző módszerek elterjedésére és kedveltségére mi sem jellemzőbb mint az, hogy az 1962-ben működő 167 termelőszövetkezet közül mindössze 7 dolgozott csak a hagyományos munkaegység szerint, 160-ban pedig az anyagi ösztönzés valamilyen formáját alkalmazták. Az anyagi ösztönzés és a családi művelésre való területlebontás növeli a szövetkezeti parasztság egyéni érdekelttségét, közvetlenül látja munkája eredményét és jobban bevonja a családtagokat is. Főleg az intenzív mezőgazdasági kultúráknál (szőlő-, gyümölcs-, zöldségtermelés) nem kis mértékben ezeknek a tényezőknek volt köszönhető, hogy az átszervezés után nem hanyatlott, hanem továbbfejlődött a megye mezőgazdasági termelése.

Az abasári Rákóczi tsz megművelhető területének több mint fele szőlő (1327 kh. szőlő, 697 kh. szántó). A szántóterületből évenként 100 holdon szőlőoltványt telepítenek és elég jelentős a gyümölcsstermelés is. Mindez jelentős számú munkaerőt igényel. Felosztották a területet családokra, s így előfordult, hogy a munkák torlódása idején a szövetkezetben levő 910 tag helyett 1400—1500 ember is dolgozott a földeken. Évek óta kitűnő terméseredményeket érnek el, s a munkaegység értéke is 50 forint fölött van.

Hort községben 1960-ban 3 termelőszövetkezet működött. Mindegyik munkaegységrendszerben művelte meg a kapásokat és a zöldséget is. Reggel 7 óra előtt nem kezdődött meg a munka és délután 5 órakor befejeződött. 1961-ben az Ezüstkalász és a Búzakalász kiosztotta a kapásnövényeket családokra, s ettől kezdve virradattól késő estig dolgoztak a földeken. [18] Ilyen munkaszervezés mellett a rokoni, baráti kapcsolatok is kevésbé érvényesülhetnek.

Anyagi ösztönzőként hatott Heves megyében a munkaegységre osztott előleg. A szövetkezeti átszervezés után sok fiatal munkaerő éppen azért vándorolt el a mezőgazdaságból, mert nélkülözötte a rendszeres pénzjövödelmet. 1960-ban a megyei pártbizottság javaslatára néhány erősebb szövetkezet rátért a havi munkaegység-előleg fizetésére, 1961-ben pedig már 184 szövetkezet fizetett havonta munkaegység-előleget. [19] Ennek hatására több ezer fiatal tért vissza az iparból a mezőgazdaságba. A későbbi években néhány szövetkezet áttért a garantált munkaegység fizetésére. Ez a nagyrédei Szőlőskert szövetkezetből indult ki. A módszer lényege, hogy a szövetkezet garantáltan kifizeti tagjai számára minden munkaegység után a betervezett norma 70%-át. Ez fix összeg a tagság számára, a gazdasági év eredményétől függetlenül. A fennmaradó 30% és más jövedelmek (nyereségrészesedés, prémium stb.) a zárszámadás után kerülnek kiosztásra. [20] A garantált munkaegység nélkülözhetetlen feltétele azonban a stabil gazdasági alap és a szilárd munkafegyelem. Jelenleg ilyen jövedelemelosztási rendszer a megyének csupán néhány szövetkezetében található meg.

A termelőszövetkezetek szervezeti és anyagi megerősödésével egyre jobban megtalálja egyéni számítását a szövetkezeti tagság is. 1961 és 1964 között a szövetkezeti tagok közös gazdaságból származó jövedelme a következőképpen alakult: [21]

	1961	1962	1963	1964
Egy munkanapra jutó átlag részesedés Ft	31,80	36,32	59,66	61,65
Munkaképes tagok évi jövedelme Ft	8 412	10 056	11 697	11 704

Négy év alatt tehát csaknem kétszeresére emelkedett az egy napra eső jövedelem. Még figyelemre méltóbb az évi jövedelem akkor, ha számításba vesszük, hogy 1963-ban 181 napi, 1964-ben pedig 176 napi munkavégzés után alakult ez az átlag. A feltüntetett évi jövedelem nem foglalja magában a háztáji gazdaságokból és a földjáraadékból származó jövedelmet. Ezekkel együtt a szövetkezeti parasztság átlagos évi jövedelme eléri a 13—14 ezer forintot.

Természetesen ezen átlagon belül a szövetkezetek gazdasági helyzetétől függően lényeges különbségek vannak. 1961-ben pl. Nagyrédén 17 940 Ft, Abasáron 15 159 Ft, Horton 14 491 Ft a szövetkezeti tagok jövedelme, s a hevesi Egyetértés és Kossuth is 15—17 ezer forint között oszt tagjainak. Ugyanakkor a pétervásári járásban az átlagjövedelem 4806 forint és még a legjobban működő szövetkezetben (recski Alkotmány) sem éri el a 10 ezer forintot. [22]

A mezőgazdaság szocialista átszervezését követő években igen jelentős beruházások történtek a szövetkezetekben, s kezdenek valóban létrejönni a szocialista mezőgazdasági nagyüzem feltételei. A kormány is tekintélyes hitellel és támogatással sietett a szövetkezetek segítségére. 1959-től 1964-ig a mezőgazdasági beruházások értéke megközelítette a 700

millió forintot. [23] Ennek nagy részét gazdasági épületek építésére, gépek beszerzésére fordították, de olyan beruházások is történtek belőle, mint a szőlőterület egy részének felújítása, melynek gazdasági hatása csak az elkövetkező években mutatkozik meg.

A Heves megyei szövetkezetek vagyoni helyzete az elmúlt években a következőképpen alakult:

Év	Álló	Forgó v a g y o n	Összes	Teher 1000 Ft-ban	Tiszta vagyon
1962	856 370	443 463	1 299 833	610 264	689 569
1963	1 167 172	426 787	1 593 959	718 531	875 428
1964	1 494 804	493 251	1 988 055	916 270	1 071 785

Amint az adatokból kitűnik, 3 év alatt mintegy 50%-kal emelkedett a szövetkezetek adóssága, de ugyanilyen arányban emelkedett a szövetkezetek összvagyonra és tehermentes vagyonra is. Az államtól kapott hitelek tehát gazdaságosan használták fel, s a beruházások hatása már kezd mutatkozni.

Mint ahogy az egy tagra jutó jövedelemnél megállapítottuk, itt is megállapíthatjuk, hogy lényeges különbség van a megye szövetkezeteinek vagyoni helyzete között. A területi és gazdasági adottságok ma még igen jelentősen meghatározó tényezők. A pétervásári járás szövetkezeteiben 35—45%-kal magasabbak a termelési költségek, mint a síkvidéki gazdaságokban. [25] Bár 1962-től itt sincs mérleghiányos szövetkezet és a tiszta vagyon értéke meghaladja az adósságot, mégis ez a terület igényli legjobban mind az anyagi, mind a technikai támogatást.

Heves megye mezőgazdaságának általános helyzete a szocialista nagyüzemek kialakítása után

A mezőgazdaság a felszabadulás előtt döntő szerepet játszott a megye gazdasági életében és ma is igen fontos szerepe van mind gazdasági, mind ellátási szempontból. Területileg az alföld és hegyvidék találkozásánál fekszik, s ez meghatározza a gazdálkodás formáit is. A megye mezőgazdasági területe az 1964. évi statisztikai adatok szerint 667 226 katasztrális hold, mely a következőképpen oszlik meg: [26]

Megnevezés	1958 kh	%	1964 kh	%
Szántó	326 250	47,4	309 640	46,7
Kert	14 751	2,1	14 136	2,1
Gyümölcsös			7 320	1,1
Szőlő	27 024	3,9	31 154	4,6
Rét	26 414	3,8	23 328	3,7
Legelő	70 580	10,3	65 048	9,1

Megnevezés	1958 kh	%	1964 kh	%
Erdő	184 248	26,8	170 228	25,8
Nádas	287		328	
Nem művelt	39 225	5,7	46 044	6,9
Összesen:	688 785	100,0	667,226	100,0

Az összes szántó kétharmadát a Mátra, a Tisza, a Zagyva és az Eger folyók között elterülő síkság alkotja, egyharmadát pedig dombos, sőt egyes helyeken meredek, lejtős területek képezik. Ezek a területeken a gépesítés komoly nehézségekbe ütközik. A megye termelésében az általánosan ismert szántóföldi növényeken kívül különösen jelentősek a zöldség-, gyümölcs-, szőlő-, dohány- és szőlőoltvány kultúrák. A mezőgazdaság szocialista átszervezésének eredményeként 1961-től az összterület 98%-án szocialista nagyüzemi gazdálkodás folyik.

Amint a táblázatból kitűnik, az elmúlt évek során némileg csökkent a szántóterület és nőtt a szőlő és gyümölcsös területe (az 1958-as statisztikai adatok a kertet és gyümölcsös területet együtt hozzák). A második ötéves terv irányelveinek megfelelően 5500 katasztrális hold szőlőt és 2000 katasztrális hold gyümölcsöst kellett telepíteni oly módon, hogy közben a terméseredmény is növekedjék. [27] Ez a munka 1965 végéig nagyrészt befejeződött. A szántóterület ilyen irányú csökkenése nem befolyásolja lényegesen a mezőgazdaság terméseredményeit. Súlyosabb ennél a rét és legelő területének mintegy 10%-os csökkenése, mely kedvezőtlenül hat az állattenyésztésre.

A megye mezőgazdasági helyzetének vizsgálatánál feltétlenül szükséges megnéznünk a főbb növények vetésterületének alakulását: [28]

Főbb növények vetésterületének alakulása katasztrális holdanként

Növény	1931—40 évek átlaga	1951—60 évek átlaga	1961	1962	1963	1964
búza	120 152	86 141	68 703	76 060	72 257	78 977
árpa	35 173	7 164	9 508	14 561	5 201	10 481
kukorica	53 468	70 940	77 405	70 896	74 505	67 992
cukorrépa	2 832	6 740	7 970	7 775	7 712	9 515
takarmány- répa	8 600	3 081	767	897	1 328	1 205
burgonya	9 781	11 065	10 356	8 714	10 463	9 276
zöldborsó	293	1 775	1 032	1 236	1 372	1 222
paprika	78	699	1 164	1 472	1 494	1 036
paradicsom	509	3 611	3 232	3 704	3 854	3 374

A búza vetésterülete tehát csaknem egyharmaddal csökkent a felszabadulás előtti állapotokhoz és mintegy 9%-kal 1960-hoz viszonyítva. Hasonló a helyzet az árpa vetésterületénél is. A búza és árpa együttes

vetésterülete a felszabadulás előtt 155 325 katasztrális hold volt, 1964-ben pedig 89 458 katasztrális hold, vagyis 65 867 katasztrális holddal csökkent a kenyér- és takarmánygabona vetésterülete. Ugyanakkor jelentősen nőtt a kukorica, cukorrépa, általában a kapásnövények és kerti növények (borsó, paprika, paradicsom) vetésterülete. Ezzel tehát a mezőgazdaság termelése intenzívebbé vált és jövedelmezősége is ennek megfelelően emelkedett. Különösen figyelemre méltó a cukorrépa, borsó, paprika és paradicsom területének az alakulása. A cukorrépa területe több mint háromszorosa, a borsóé négyszerese, a paradicsomé hatszorosa, a paprikáé pedig több mint tízszerese a felszabadulás előttinek. Ennek a növekedésnek egyrészt a városi fogyasztás és export kibővülése, nagyobb részt pedig a hatvani cukor- és konzervgyár közelsége az oka.

Az intenzív gazdálkodás helyeslése mellett is meg kell azonban említenünk, hogy némi aggodalomra ad okot a takarmánygabona és takarmányrépa vetésterületének lényeges csökkenése. Mivel a rét- és legelőterület is csökkent, a szálás takarmányok területe pedig nem változott lényegesen, fennáll annak a veszélye, hogy az állattenyésztést nem sikerül a kívánt mértékben fejleszteni. A kalászosok vetésterületének csökkenése kapcsolatban van azzal is, hogy a mezőgazdaság irányító szervei a termésátlag nagyobb mérvű emelkedésére számítottak. A fontosabb növények termésátlagának alakulását a következő táblázat szemlélteti: [29]

Főbb növények termésátlaga q/kh

Növény	1931—40 évek átlaga	1951—60 évek átlaga	1961	1962	1963	1964
búza	6,8	8,3	10,8	10,6	7,9	8,3
árpa	6,9	9,5	9,3	12,9	8,4	10,4
kukorica	10,1	12,2	10,6	11,4	16,5	16,4
cukorrépa	111,4	108,8	89,6	98,7	169,4	147,0
burgonya	34,4	51,6	48,6	36,1	51,2	54,6

Amint a táblázatból kitűnik, a búza és árpa holdankénti termésátlaga a felszabadulás előtti eredményekhez viszonyítva valóban lényegesen emelkedett. Az 1951—60-as évek átlagát azonban csak egyes évek haladják meg. A kukorica és cukorrépa termésátlaga minden szempontból jelentősen emelkedett, ugyanakkor ezeknél a növényeknél a vetésterület is növekedett, nem pedig csökkent. Az 1950-es évektől folynak kísérletek intenzív búzafajták meghonosítására, ezek általános elterjedése és nagyobb átlagtermésük pótolja a területcsökkenéssel bekövetkezett mennyiségi csökkenést. A főbb növények termésátlagát figyelembe véve a következő képet kapjuk: [30]

Főbb növények termésmennyisége tonnákban:

Megnevezés	1931—40	1951—60	1961	1962	1963	1964
búza	81 719	77 444	80 816	80 665	56 818	65 493
árpa	24 206	36 369	37 644	53 370	38 382	24 990
kukorica	54 238	84 826	82 738	80 658	123 038	111 659
cukorrépa	31 548	81 615	76 042	76 714	130 675	139 886
burgonya	33 664	57 073	39 166	31 431	53 579	50 615

Összehasonlítva a három táblázat (vetésterület, termésátlag, termésmennyiség) adatait, megállapíthatjuk, hogy az elmúlt két évtized alatt mezőgazdaságunk fejlődése, ha nem is volt egyenes vonalú, mégis lényegesen előrehaladt. A vetésterület aránya kedvezően változott meg a kápnövények és ipari növények javára, s ezáltal intenzívebb mezőgazdasági kultúrák kerültek előtérbe. A főbb növények termésátlaga magasan meghaladja a felszabadulás előtti termésátlagokat, s a globális termésmennyiség még azoknál a növényeknél is eléri a felszabadulás előtti szintet, ahol a vetésterület jelentősen csökkent.

Tekintettel arra, hogy termelészövetkezeteink egyre több árugabonát termelnek és adnak át a felvásárló szervezeteknek, a termelt gabonamennyiség megfelel a szükségleteknek. Kenyérgabonából 1960—64 között 27%-kal többet vásároltak fel a megyében, mint amennyit 1950—55 között begyűjtöttek. A belföldi szükségletek biztosításán túlmenően kiemelkedő jelentősége van Heves megyében a zöldség, gyümölcs és szőlő exportnak. Exportra, konzervkészítésre, valamint a lakosság ellátására évente 5—6 ezer vagon zöldséget és 1500—2000 vagon szőlőt vásárolnak fel. [31] Ennek mintegy 40—50%-a exportra kerül.

Nemcsak megyei, hanem országos viszonylatban is jelentős helyet foglal el a megye szőlő- és bortermelése. A Heves megyei borok hírneve évszázadok óta túlnő az országhatárokon. A 31.154 katasztrális holdat kitevő szőlőterületnek fele Gyöngyös városhoz és a gyöngyösi járáshoz tartozik. Nagyréde, Abasár, Markaz, Domszló, Visonta híres bortermelő helyek, s az itt élő lakosság fő foglalkozását nemzedékek óta a szőlőtermelés jelenti. Negyedrésze Eger határában és az egri járásban terül el. A járás községei közül főleg Verpelét rendelkezik nagyobb szőlőterülettel és hagyománnyal.

Annak ellenére, hogy a terület adva volt, a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés mégis komoly problémát jelentett. Egyrészt a területnek mintegy fele kiöregedett szőlőkből állt, másrészt igen nagy volt a direkttermők aránya. Direkttermő szőlőkkel az 1890-es években ültették be a területet, akkor, mikor a filoxeravész következtében a korábbi szőlőterület nagy része kipusztult. Bár a XX. században a nagyobb gazdaságok törekedtek a szőlőnemesítésre, a parasztgazdaságok nagy részében megmaradtak ezek a jól termő, de csekély értékű szőlőfajták. Még jelenleg is 7400 katasztrális hold direkttermő szőlő van a megyében s ennek fele a gyöngyösi járásban terül el. [32]

A másik fontos feladatot a szőlőterület rekonstrukciója jelentette. A területnek csaknem fele, 15 164 kh 25 évnél idősebb telepítésű szőlőkből áll, s a legszakosítottabb kezelés mellett is csökkenő terméshozamú. [33] A terület fajtajellege is eléggé vegyes és nem alkalmas a korszerű nagyüzemi gazdálkodás megvalósítására. Mindez szükségessé tette tehát a szőlőterület felújítását, de azt úgy kellett fokozatosan megoldani, hogy a termés mennyisége ne csökkenjen.

Az újratelepítésben példamutató szerepet játszott a gyöngyös-domoszlói állami gazdaság és az egri pincegazdaság célgazdasága. 1960—64 között több mint ezer hold szőlőt telepítettek főleg olyan területeken, amelyek korábban nem álltak művelés alatt. Visszahódították a vadontól az Eged-hegy déli oldalát, ahonnan az egri bor egykor elindult világhódító útjára. Ez a telepítés 1964-ben már nagy mennyiségű export vörösborot adott. [34] A telepítésnél mindenhol a legkorszerűbb eljárásokat alkalmazták és olyan nagyüzemi táblákat hoztak létre, amelyek mind művelés, mind termelés szempontjából gazdaságosak. (Lens—Moser telepítés.)

A kialakult szövetkezetek is jelentős részt vállaltak a szőlőterület felújításánál. Az elmúlt négy év alatt 4300 hold nagyüzemi szőlőt telepítettek, melyek az elkövetkező években fordulnak termőre. Az állam jelentős támogatást nyújtott a szövetkezeteknek szőlőtelepítéshez. Az eddig telepített szőlők értéke meghaladja a 250 millió forintot. [35] A szövetkezetek szívesen vállalják a telepítéssel járó terheket, mert nemcsak magasabb terméshozamot érnek el, hanem termőreforduláskor a 3.004-es számú rendelet értelmében a telepítési hitel 80%-át az állam elengedi.

Az átszervezést és felújítást figyelembe véve a megyében termelt szőlő mennyisége 1959—1964 között a következőképpen alakult: [36] (tonnában)

1959	1960	1961	1962	1963	1964
51 150	31 884	50 393	31 726	59 601	72 410

1959-ben a szőlőterület nagy része még egyéni gazdálkodók kezén volt, sőt 1960 őszén is — bár az átszervezés már tavasszal megtörtént — egyénileg szüreteltek le. A további adatoknál az 1963. év terméseredményét lehet leginkább figyelembe venni, mivel 1962-ben kedvezőtlen időjárás, 1964-ben pedig rekordtermés volt. (1963-ban 23 q, 1964-ben pedig 28 q volt a holdankénti átlagtermés.) Ezen adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a szocialista mezőgazdaság megteremtése után, a már előbb jelzett nehézségek ellenére is fejlődött a megye szőlőtermelése, bár nagyarányú mennyiségi emelkedés csak az elkövetkező években várható, ha az új telepítésű nagyüzemi táblák termőre fordulnak.

1957-ig a szőlő feldolgozását kizárólag a termelők végezték, a pincegazdaság csak a mustot vagy bort vette át. Ekkor épült fel az Állami Pincegazdaság korszerű feldolgozó telepe, melyet folytonos működésű mobil présekkel és alsó nyomású nagy befogadóképességű hidraulikus

sajtókkal rendeztek be. A vörös borok minőségét emelték a bogyózógépek beállításával, mely a durva cserzőanyagot tartalmazó kocányt héjonérés előtt leválasztja. [37] A telep jelenleg 75—80 ezer q szőlő feldolgozására alkalmas. A feldolgozó telep kihasználása 1963-tól nőtt meg, amikor érvénybe lépett az új felvásárlási árrendszer, mely szerint a szőlő árak aránylag magasabbak, mint a must vagy bor ára. A termelőknek így jobban jövedelmez, ha a szőlőt értékesítik.

A Heves megyei borok minőségére mi sem jellemzőbb mint az, hogy 1958—1962 között nemzetközi versenyeken 25 aranyérmert kaptak. [38] Mind az egri, mind a Gyöngyös környéki borok keresettek a hazai és külföldi piacokon. 1958-tól az egri pincegazdaság palackos borokat is hoz forgalomba, s a palackozott bormennyiség évről évre emelkedik. 1958-tól 1963-ig 1300 hektoliterről 21 650 hektoliterre növekedett a palackozott bor mennyisége. [39] Emellett a Monimpex-en keresztül évenként 20—30 ezer hektoliter bort szállítanak külföldre.

A megye változatos tájjellege az állattenyésztést nem teszi mindenütt kedvezővé. A Tarna mentén, a hevesi és füzesabonyi járás községeiben azonban az állattenyésztés kiemelkedő jelentőségű a szövetkezetek gazdálkodásában. A mezőgazdaság szocialista átszervezése után nem a számszerű fejlesztés, hanem a minőség javítása volt a célkitűzés. Az állattenyésztés nagyüzemi megvalósítása hatalmas beruházásokat igényel, így a számszerű fejlesztést csak fokozatosan lehet megvalósítani. 1960-tól ezen a téren is jelentős lépések történtek. 1964-ig mintegy 4 ezer darab szarvasmarhát befogadó istálló épült, ebben azonban a szövetkezeti állatállománynak csak csekély hányadát lehet elhelyezni.

A megye állatállománya a felszabadulás után a következőképpen alakult: [40] (darab)

Év	Szarvasmarha	Ebből tehén	Sertés	Ló	Juh
1935	56 858	31 431	125 695	13 666	64 406
1955	66 728	30 172	147 695	25 456	40 765
1960	62 449	30 604	128 546	21 663	61 671
1961	57 190	27 811	167 587	14 702	77 073
1962	59 553	28 083	176 512	12 183	87 616
1963	57 794	25 791	147 766	10 730	95 182
1964	58 102	25 767	178 231	10 250	98 523

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a szarvasmarha-állomány meghaladja ugyan a felszabadulás előtti szintet, a tíz év előtti állapotokhoz azonban jelentős visszaesés tapasztalható. Bizonyos mértékig még súlyosabb a helyzet a tehénállomány alakulásánál. Az utóbbi években mindkét területen stagnálás tapasztalható, ami károsan befolyásolja a lakosság húsellátását. Remélhető, hogy az 1966 februárjában életbe léptetett új felvásárlási árak előmozdítják a szarvasmarha-tenyésztést. A lóállomány a nagyüzemi átszervezéstől kezdve a felére csökkent, ezt azonban a mezőgazdaság nagyarányú gépesítése indokoltá teszi.

Örvendetes a sertéstenyésztés nagyarányú fejlődése az utóbbi években. Ez nemcsak jelentős jövedelmet biztosít a szövetkezeteknek, hanem kielégíti a megye lakosságának szükségletét is. Legnagyobb arányú fejlődés a juhállománynál tapasztalható. Itt tíz év alatt csaknem 150%-os emelkedés következett be, amely helyeselhető a gyapjútermelés miatt, de elgondolkoztató a takarmányfelhasználás szempontjából. Szárnyasállatokat nagy tömegben tenyésztenek a megye gazdaságai. Hét-nyolcszázezer között van az évi baromfiállomány és ebből 8—9 ezer mázsát adnak át a felvásárló szervezeteknek.

A lakosság ellátása szempontjából szükséges még megnéznünk az állati termékek termelésének az alakulását: [41]

Megnevezés	1960	1962	1963	1964
Hízómarha (db)	8 748	11 274	11 574	8 619
Hízósertés (db)	27 053	67 609	57 843	67 483
Termelt tej				
1000 liter	16 191	21 311	23 997	26 218
Termelt tojás				
1000 db	1 137	4 108	5 791	6 991

Az előző táblázatot igazolja a hízómarha és hízósertés számbeli alakulása. Érdeemes azonban megfigyelni, hogy bár a tehénlétszám csökkent, a tejtermelés öt év alatt lényegesen emelkedett. Mindez azt mutatja, hogy a szövetkezetben sikerült nagyobb fejéshozamú tehénállományt kitenyésztetni. Hasonló megállapítást tehetünk a tojástermelésnél is. Míg a baromfiállomány 1960-hoz viszonyítva csak mintegy 10%-kal emelkedett, a tojástermelés hatszorosára nőtt.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésében, a nagyüzemi gazdálkodás létrehozásában döntő szerepe van a gépesítésnek. A mezőgazdaság gépesítése már az 1950-es évek elején megkezdődött. A létrejött gépállomásoknak lett volna a feladata, hogy a szövetkezetek munkagépszükségletét biztosítsák. A szövetkezetek nem rendelkeztek traktorokkal és nagyobb gépekkel. 1955-ben a megyei gépállomások és állami gazdaságok mindössze 651 traktorral rendelkeztek, s egy traktorra több mint ezer katasztrális hold mezőgazdasági terület jutott. 1958-tól a szövetkezetek is vásárolhattak traktorokat és más munkagépeket, a mezőgazdaság átszervezése óta pedig jelentős hiteleket is kaptak gépvásárlásra. 1964-ben már 2237 traktor dolgozott a mezőgazdaságban, s ezek közül 1325 a szövetkezetek tulajdonában volt. [42] Megyei átlagban egy traktoregységre 92,3 katasztrális hold szántóterület jut, ami figyelembe véve a 123,5 katasztrális holdas országos átlagot, igen komoly ellátottságot jelent.

Az alapvető szántási, vetési munkák gépesítése az állami gazdaságokban teljes, a szövetkezetekben pedig 80%-osnak mondható. A gabonaaaratást mintegy 80%-ban géppel végzik, a kapálás és kaszálás 40—50%-át ugyancsak gépesítették. A gépesítés nagyarányú kiterjesztése

csökkenti a mezőgazdasági dolgozók nehéz fizikai munkáját és kedvezően alakítja a mezőgazdaság munkaerőszükségletét is.

A felszabadulás utáni években részben a gépesítés, részben más tényezők hatására jelentős szerkezeti és számbeli változás következett be a mezőgazdasági lakosságnál. 1949—1959 között a mezőgazdasági népesség száma 188.700-ról 136 900-ra (27%-kal) csökkent. [43] Bár pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre, feltehető, hogy a csökkenés még 1960—64 között is folytatódott. A mezőgazdasági lakosság csökkenése világjelenség és nálunk sem aggasztó. Az 1960. évi népszámlálás idején a megye kereső népességének 43%-a még mindig a mezőgazdasághoz tartozott, s amennyiben a mezőgazdaság feltöltődik fiatal új munkaerőkkel, úgy az azóta bekövetkezett csökkenés sem hord magában veszélyeket. A mezőgazdaságból ipari munkára elvándoroltak nagy része is csak ideiglenes jelleggel vándorolt el. Családja továbbra is falun maradt, s így elképzelhető, hogy ezek egy része visszatér a mezőgazdaságba, ha a szövetkezetekben megtalálja számítását.

A paraszti rétegződés megszűnésével szerkezetileg kialakult az egységes paraszti társadalom. Természetesen nem tételezhetjük fel, hogy a néhány éve még egyénileg dolgozó parasztság már egységes szocialista tudattal rendelkezik. Sok szövetkezetben van még ellentét, rétegszemlélet a volt középparasztok és szegényparasztok között. Előfordul, hogy vagy a középparasztok, vagy a szegényparasztok maguknak akarják kisajátítani a szövetkezetek irányítását, vagy az egykori rétegződés szerint szervezik meg a brigádokat, munkacapatokat. A közösen végzett munka alapján azonban megindult az eggyé válás folyamata, mely elvezet az egységes szocialista paraszti osztály kialakulásához.

J E G Y Z E T E K

- [1] Az MSZMP határozatai és dokumentumai 1956—1963. Bp., 1964. 268. oldal (Közlemény az MSZMP KB 1958. decemberi ülésének határozatáról.)
- [2] Heves megye Tanácsa V. B. Mezőgazdasági Osztályának adatai.
- [3] Heves megye fontosabb stat. ad. 1957. 71. oldal, 1958. 71. old.
- [4] Az MSZMP határozatai és dokumentumai 269. oldal.
- [5] Heves megye termelőszövetkezeti mozgalmanak helyzete és feladatai. Az 1959. május 29-i megyei tanácsülés anyaga.
- [6] U. o.
- [7] Lendvai Vilmos tanácselnök felszólalása az 1959. május 29-i megyei tanácsülésen.
- [8] Heves megye termelőszövetkezeti mozgalmanak helyzete és feladatai. Az 1959. május 29-i megyei tanácsülés anyaga.
- [9] Számvetés az MSZMP kongresszusa előtt. KSH Heves megyei Igazgatóságának kiadványa. Eger, 1959. 75. oldal.
- [10] Az MSZMP határozatai és dokumentumai 360 oldal. (Határozat a termelőszövetkezeti mozgalom helyzetéről és továbbfejlesztéséről.)
- [11] MSZMP pártértekezlet jegyzőkönyve 19. oldal.
- [12] Heves megye számokban. 29. oldal. Az 1963. és 1964. évi adatok a megyei statisztikai évkönyvekből. (1963. 106. oldal, 1964. 119. oldal.)
- [13] Heves megye fontosabb statisztikai adatai. 1964. 119. oldal.
- [14] 1960. évi népszámlálás. Heves megye személyi és családi adatai. Bp., 1962. 14. oldal.

- [15] MSZMP pártértekezlet jegyzőkönyv 22. oldal.
- [16] Tamás László: Heves megye mezőgazdasági termelőszövetkezeteinek gazdálkodása az anyagi ösztönzés tükrében. Eger, 1964. 26. oldal.
- [17] Tamás László: I. m. 43. oldal.
- [18] Tamás László: I. m. 85. oldal.
- [19] Tamás László: I. m. 38. oldal.
- [20] A nagyrédei módszer. Magyar Mezőgazdaság 18. évf. 7. sz.
- [21] Kétszáz mezőgazdasági termelőszövetkezet zárszámadása. Heves megye Tanácsa V. B. Mezőgazdasági Osztályának kiadványa. 1962. 26. oldal — 1963—64-es adatok a Statisztikai Hivatal éves jelentései alapján. (1963. 105. oldal, 1964. 119. oldal.)
- [22] Kétszáz mezőgazdasági termelő szövetkezet zárszámadása. 33—35. oldal.
- [23] 20 év. Heves megye a szocializmus útján. MSZMP Heves megyei Bizottságának kiadványa. Eger, 1965. 49. oldal.
- [24] Heves megye fontosabb stat. ad. 1963. 108. oldal, 1964. 123. old.
- [25] Tamás László: Eredmények és tervek a pétervásári járásban. Tudomány és Mezőgazdaság II. évf. 1. sz.
- [26] Heves megye fontosabb stat. ad. 1964. 74. oldal.
- [27] Heves megye számokban. 26. oldal.
- [28] Heves megye fontosabb statisztikai adatai. (1961—1964. évi köt.
- [29] U. o.
- [30] Heves megye fontosabb stat. ad. 1960. 86. oldal, 1964. 78. oldal.
- [31] 20 év. Heves megye a szocializmus útján. 50. oldal.
- [32] Heves megye fontosabb stat. ad. 1964. 96. oldal.
- [33] U. o. 97. oldal.
- [34] Dancz Pál: Eger és vidéke szőlőtermesztésének és borászatának fejlesztése. Tudomány és Mezőgazdaság II. évf. 3. szám.
- [35] 20 év. Heves megye a szocializmus útján. 54. oldal.
- [36] Megyei Statisztikai Igazgatóság éves jelentései. 1961. 98. oldal; 1962. 86. oldal; 1963. 75. oldal; 1964. 100. oldal.
- [37] Dancz Pál: I. m. 43. oldal.
- [38] 20 év. Heves megye a szocializmus útján. 53. oldal.
- [39] Dancz Pál: I. m. 45. oldal.
- [40] Heves megye fontosabb stat. ad. 1962. 91. oldal, 1964. 103. old.
- [41] Heves megye fontosabb stat. ad. 1964. 106. oldal.
- [42] U. o. 114. oldal.
- [43] 1960. évi népszámlálás Heves megye személyi és családi adatai. Bp., 1962. 13. oldal.